

A pénz válsága.

Az emberi gazdálkodás mai fejlődését a munkamegosztással járó speciálódás, ezt pedig csakis a legkülönbélebb árúk minél könnyebb cseréje tehetné lehetővé. A cserének az a formája, hogy a ki csizmáért kucsmát cserélne, olyanra találjon, a ki kucsmáért adna csizmát, annál nehezebbé vált, minél nagyobb a keresett és a kínált árúk sokfélesége. Csakis az létesíthetett cserét, hogy akadt olyan központi fekvésű árú, *csereárú*, mely mindenért közvetlenül adható és közvetlenül kapható volt ez pedig a pénz.

Hogy a pénz mindennel cserélhető lehessen, szükség volt annak megállapítására, hogy minden árú milyen mennyiségéért a pénz milyen mennyiségét kell adni. Ez tette a csereárút értékmérővé, *a gazdasági érték kifejezőjévé* egyáltalán. Ha közelebbről meg nem határozva értékről; beszélünk, pénzt értünk alatta; ha közelebbről meg nem határozott értéket kell szolgáltatnunk, pénzt szolgáltatunk.

Csereárúnak az az árú, pénznek az a jószág felel meg, mely a csere térbeli feltételének, hogy könnyen legyen szállítható, tehát kis mennyiségben nagy értéket képviseljen, időbeli feltételének, hogy anyagában, értékében tartós legyen s végül tartalmi feltételének, hogy ne legyen célszerűbben más rendeltetésre felhasználható és alkalmas legyen érték-skála kifejezésére, tehát könnyen legyen osztható, nehezen hamisítható, könnyen felismerhető, leginkább megfelel. Minden árú termelését érhetik válságok; a szükségletet messze meghaladó tultermelés az árú piaczi értékét annyira csökkentheti, hogy az árú előállításának költségei sem térülnek meg; árúhiány viszont úgy felszöktetheti az árú értéket, hogy az árú belső értékének többszörösét teheti ki. Minél általánosabb egy árú használata, annál pusztítóbb a válsága. *A pénz válsága tehát, mint a legáltalánosabb használatú árúé, a legpusztítóbb.* Az az árú fog tehát megfelelni csereárúnak, illetőleg pénznek az a jószág, mely a csere feltételei közül különösen annak tesz eleget, hogy értékében tartós. Mind-ezen feltételekhez képest pedig történetileg a nemes fémek és ezek között is elsősorban az arany bizonyult a pénz anyagára a legalkalmasabbnak. Ennélfogva vált a pénz *nemzetközi* anyagává éppen az arany.

Ám a mindnagyobb egyszerűsége törekvő gazdasági élet itt nem áll meg. Hogy a pénzül kínált árú csakugyan képviseli azt az értéket, melyet neki tulajdonitanak, az érték hitelesítésére volt szükség. Ezzel, a pénzveréssel vált a pénzügy érmeügygyé s a közösségek, közhatalmak, államok kizárólagos jogává. Ez volt a pénz első különböződése, a mi csak abból folyt, hogy nem volt hatalom, mely a hitelesítést, az érmeügyet az egész világgazdaságra érvényesen megállapíthatta volna. Az ércpénz azon előnyökön felül, melyek csereárúvá tették, különösen értékének közhatalmi biztosításával vált az értékhalmozás, megtakarítás legalkalmasabb eszközévé. Ez azonban igen messzemenő következményeket vont maga után, a mennyiben általa az ércpénz már nem csupán csereárú, hanem egyéb használhatóságának anyagértékén felül is sui generis érték is lett.

A modern gazdasági forgalom egyik leglényegesebb szükséglete a forgalom fokozására az értékek mozgósítása volt. A mit a pénz megtett, hogy az egyes értékek helyébe léphetett, nem volt elegendő, mert a pénz ebben a szerepében is megmaradt általános természetében, vagyis nem kifejezetten és kizárólag csak azt az értéket képviselte, melynek helyére lépett. Ehhez járult, hogy a modern gazdasági forgalomnak már az ércpénz is nehézkes s mint értékfelhalmozó, sui generis érték vesztett is mozgékonyaságából. Az értékek mozgósítását a forgalom értékutalványok segítségével érte el, melyek az egyes, terjedelmük és tartalmuk sajátosságainál fogva magukban forgalomra kevésbé alkalmas értékek helyére léptek. Ez értékutalványok a papír és nyomdatechnika fejlődésével úgy voltak kiállíthatók, hogy a csereárútól megkivánt feltételeknek fokozottan tehettek eleget, a technika végtelen sok utalványalakot tett lehetségessé, az utánczást megnehezítette s az államhatalmilag fentartott jogrenddel ez utalványok értéke is biztosítást nyerhetett. Az ingatlanok helyébe elsősorban záloglevelek, az ingók helyébe kötlevelek, váltók, raktári jegyek, kötvények, részvények, az ércpénz helyébe kliringcsekkek, pénztári jegyek, bankjegyek, papírpénzek léptek. Ez utalványok közül azonban pénzjellegüekké csak azok válhattak, melyek leginkább tudtak a csereárúktól megkivánt feltételeknek az ércpénzzel egyenlő mértékben megfelelni, ami külsőleg a pénzjellegű értékutalványok általánosabb forgalomképességében nyilvánult. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy ez utalványok nem értékek, hanem csak utalványok bizonyos meghatározott értékre. Így a pénzutalványok sem pénzértékek, hanem csak pénzhelyettesítő utalványok a pénzre. Hogy az értékutalványok nem értékek, azt legjobban azon utalványoknál láthatjuk, melyeknek csaknem korlátlan szaporodása szokott előfordulni. Ezeknél ugyanis azt látjuk, hogy az utalványok bármily szaporodása vagy csökkenése is hatástalan az összes

utalványok együttes értékére. Csak az egyes utalványok értéke, az érték megoszlása változik, de az összege nem, hacsak — ettől függetlenül — az utalt érték nem változik szintén egyidejűleg. Míg az értékek szaporodása fizikailag korlátozva van, az utalványok száma korlátlanul növekedhetik.

Pénzutasítványok alatt helyhez és időhöz legkevésbé kötött voltuknál fogva elsősorban és túlnyomóan a bankjegyeket és papírpénzeket kell értenünk. Nálunk ezidőszerint névleg ugyan bankjegyek, valóságban azonban papírpénzek vannak forgalomban, úgyhogy a kettőt együtt papírpénz elnevezés alatt tárgyalhatjuk.

Az értékek és utalványok között általában az az összefüggés, hogy az érték pusztulásával az utalvány használhatatlanná válik. Egészen más azonban a pénzutasítvány helyzete. Ugyanis már az érczpenz is keletkezésénél és szerepénél fogva, mint csereárú, anyagával értékében limitált utalvány az árúk bizonyos mennyiségére. Értékfelhalmozó szerepéből folyó *sui generis* értéke is anyagértékével és csereárújellegével állott elő. Az érczpenz egész mennyisége is utalvány azon közgazdaság egészére, mely értékének hitelesítését és biztosítását vállalta. De a míg az érczpenz korlátlanul nem szaporítható s értéke legalább is számottevő anyagértékével egyenlő, addig a pénzutasítvány korlátlanul szaporítható és számottevő anyagértéke nincs. Azzal, hogy az érczpenz is a maga anyagértékét meghaladó mértékben lehet utalvány valamely közgazdaság egészére, a pénzutasítványnak már nem szükségkép a pénzre, hanem *közvetlenül* a közgazdaság egészére is lehet vonatkoznia. Elvileg teljesen elképzelhető tehát, hogy a pénz teljesen meg is szűnjék és csakis pénzutasítványok legyenek forgalomban, miután a pénzutasítvány névértéke is hitelesíthető és biztosítható közhatalmilag, miáltal az utalvány is alkalmassá lehet arra, hogy megtakarításra szolgáljon. De ez csak látszat. A nemzetvagyonnak a birodalmi bankban gyűjtött tartalékai, hogy a gazdálkodástól elvonva kárt ne jelentsenek s értékeltolódások helyreállítására bármikor a piacra vethetők legyenek, épp arra szolgálnak, hogy a korlátlan szaporodásuk miatt értékükben kevésbé állandó utalványok értékét helyreállítsák. Az utalványok értéke, mint a pénzsükséglet mérvéhez képest végtelen mennyiségben rendelkezésre álló érczek értéke is, nem lehet oly állandó, mint a nemesérczeké s különösen az aranyé. Anyagértékük s ezzel minimális értékük, mint ezeknek az utalványoknak, nincs. Értékük nem is *sui generis* érték, hanem csak névérték, utalvány az értékre. Az értékhalmozásnak, megtakarításnak sem lehetnek tehát eszközei. Legnyilvánvalóbban ez úgy tűnik szembe, ha arra gondolunk, hogy a bankjegykibocsátó bank a bankjegyek értékének biztosítására tartalékokat gyűjtene — bankjegyekben, vagy tartalékai növelésére sza-

poritaná — a bankjegyforgalmat. Ami az aranyat minden anyagértékétől eltekintve a bankjegyek tartalékolására, értékbiztosítására alkalmassá teszi, az a körülmény, hogy az arany (ismétlem, anyagértékétől eltekintve) nemzetközi értékutalvány, nemzetközi pénz, míg a bankjegy nemzeti értékutalvány, nemzeti pénzutalvány. A nemzeti bankjegy tartalékolására, értékbiztosítására csakis olyan bankjegy volna alkalmas, az aranyat csakis olyan bankjegy szoríthatná ki, mely az arany nemzetközi értékutalványjellegét, nemzetközi pénzutalványjellegét tudna öltetni. Amint azonban egy ilyen bankjegyeket kibocsátó nemzetközi, világbanknak igen szigorú gazdasági alapokra kellene helyeződnie, munkájának jogilag szigorúan limitálva kellene lennie, felvetődhetik a kérdés, hogy nem volna-e ennek szüksége aranytartálékra, aranymonopoliumra bankjegyei limitálására és tartalékolására. Az aranyban ugyanis és ez az aranyvaluta értéke, olyan anyaggal rendelkezünk, mely értékkiegyenlítő és értékelhalmozó szerepre anyagának sajátosságainál és *mennyiségének fizikai korlátozottságánál fogva* kiválóan alkalmas. Amit tehát egy nehezen is létrehozható világbankban körülményes emberi berendezkedések nem is tudnának létrehozni és végül is kilyukadnának az aranyból, azt az arany a természeti törvény erejével valósítja meg. Aranyszegénység nem teszi lehetővé népeknek a helytállást, nem jelent szegénységet egyáltalán. Aranygazdagság nem jelent feltétlen világuralmat, nem jelent gazdagságot egyáltalán. A mint az aranyzacskóval éhen lehet halni, úgy boldogan és megelégedetten élhet valaki, ha aranyat nem is lát. Az arany csak úgy ér valamit, ha be lehet cserélni s a szegény csak az, a kinek van szükséglete, de nincs cserélnivalója. Az angolgyűlölet, az, hogy Anglia az aranybányák túlnyomórészének ura, nem indokolhatja a bevált aranyvaluta kiküszöbölését, a mint nem indokolhatja az amerikai kőolaj, vagy gyapot kiküszöbölését, a brazíliai kávéról, az orosz-kinai teáról, olasz rizsről való lemondást. Csak persze nem lehet a gazdálkodást a megtakarításon *kezdeni* s nem az az első teendő a háború után, hogy aranyszegény országok minél több aranytartálékot szerezzenek. Az aranygazdag országok sem fogják az aranyat halmozni, különben belefűlnének. Nem fogják az aranyat a keresők elől elvonni, mert nekik is van oly szükségletük, melyen keresztül a külföld represzálialával élhet velük szemben. Ha a világbékének nemzetközi intézményei lesznek, ezek között bizonyára szükség lesz egyre a valutakérdéshez is, egyébként azonban a nemzetközi valutaegyezmények elegendők.

Ezekben kívántuk az aranypénznek a papírpénzhez való viszonyát kifejtetni, amit végső állásfoglalásainkhoz annyival kevésbé tekinthetünk mellőzhetőnek, mert újabban erősen terjed a Knapp, Bendixen, Heyn, Liefman, Dahlberg pénzelmélete, mely tudvalevőleg az arany

trónfosztásáról ábrándozik, de kevésbé gazdasági, mint inkább nacionalista motívumokkal. Külön tárgyalást igényel egyéb ércpénzeknek az aranyhoz és papírpénzhez való viszonya. Minden nem arany ércpénz az arany és papír között foglal helyet azzal, hogy van valamelyes, esetleg számottevő anyagértéke; a papírpénzzel egy szinten van azzal, hogy nagymértékben szaporítható; s a papírpénz alá kerül azzal, hogy nem aranyutalvány, vagyis nincs aranyfedezete. Az egyes pénzek értékét s ezen át egy ország pénzeinek összértékét más országok pénzneméhez viszonyítva a következőképp határozhatjuk meg. Az aranypénz értéke áll anyagértékéből s az érmesítés költségeiből. Az érmesítés költségei azonban nem valóságos összegükben, hanem csak abban a mértékben jöhetnek számba, a mily mértékben általában nemzetközileg fel szoktak mérülni. Egyéb ércpénzek értéke áll anyagértékükből s e pénzek mennyiségével fordított arányban az érmesítés költségeiből is. A papírpénzek értéke áll belföldi ércpénzek levonásával, de állandó tartalékrészük felszámításával ércfedezetük anyagértékéből s az előzők mértékében az ércpénzek érmesítési költségeiből is. Az arany, egyéb érc és papírpénzek ezen együttes értéke adja valamely ország pénzérték-vagyonának összértékét. Ez az érték nyilván különbözik e pénzek együttes névértékétől. A névértékben e belső értékkel szemben kifejeződő többlet utalványjellegű; értékutalvány a nemzeti vagyona. A mint minden értékutalvány limitálva van névértékében azon értékkel, melyre vonatkozik, úgy a pénzek ezen névértéktöbbletét is limitálja a nemzet vagyona. Ez jellemző a modern pénzgazdálkodásra: a mint az értékek mozgósítása folytán az értékutalványok szerepe és forgalma, úgy a pénzben is utalványjellege s ezzel a pénzutalványok és pénzhelyettesítők használata válik túlnyomóvá. A pénzek névértéktöbbletének limitálódása a nemzet-vagyonnal azt jelenti, hogy e többlet értéke is megváltoztathatatlan, a míg a nemzetvagyont nem változik. A pénzutalványok számának növekedése tehát csak az összérték megosztására van befolyással, de nem az összérték nagyságára. A nemzetvagyont viszont nem jön egészében számba, hanem csakis aktív része, vagyis a vagyon helyébe a gazdaság lép s kifejezése, alapja pedig a gazdasági forgalom és mértéke a piac, vagyis a piaci árú és áruk. Ezzel eljutunk a pénzutalványok reális értékeléséhez.

A klasszikus közgazdaságtan ezt a viszonyt a pénz és árú viszonyának, egyensúlyát pedig árának nevezi. Árúnak itt nemcsak ingókat, hanem ingatlanokat is kell értenünk. A modern gazdasági forgalomban békés időkben a munkamegosztás elvének következtében a piac mindig el van látva a legkülönbözőbb árú bizonyos mennyiségével. Az árúkinálat mértéke jellemző a pénzutalvány értékelésére, melyet árúikért kapnak,

hogy másutt ismét árúkra váltsák be. Mig az arany a természeti törvény kényszerűségével adott értéket képvisel és forgalomképessége a legkorlátlanabbul nemzetközi, a pénzek névértékük utalványtöbbletére s különösen a tiszta pénzutasványok annyira kötvék a nemzeti gazdasághoz, hogy a nemzetközi arannyal szemben nemzeti pénzeknek kell őket neveznünk. Vásárlóerejük függ a nemzeti piacz árnívójától, belföldi forgalomképességüktől, melyre való utalás nélkül nincs névértéktöbbletük, tiszta pénzutasványoknál értékük. Mig az arany anyagértékénél fogva, melyet értékhalmozó képessége tesz teljessé, sui generis érték, addig minden pénz névértéktöbbletére vonatkozóan és a pénzutasvány teljesen: értékutasvány. Másszóval az arany árú, a teljes értékű pénz árú, a pénzutasvány pedig árúutasvány.

Ezen elméleti szemlélődés után, hiszem, biztos ítéletet alkothatunk saját pénzviszonyainkról. Bár érdekes és kecsegtető volna a külföld pénzviszonyaival is foglalkoznunk, már a legszűkebbre fogott elméleti fejtegetéseinek is túlsok helyet vettek el, úgyhogy csak a legszükségesebbre kívánunk szoritkozni. Hazai pénzviszonyaink olyan válságba sodortak minket, hogy a bolsevikiek »radikális« megoldásaitól bátran eltekinítve a mi viszonyaink rendezése bizonyára a legérdekesebb problémája a modern pénzviszonyoknak. Minél nehezebb valamely helyzetet rendbehozni, annál nagyobbak kellett a hibáknak lenniök. Hogy nálunk lesz a legnehezebb, elképzelhető, hogy nálunk történtek a legnagyobb hibák. Az előzők segítségével viszonyainkban könnyű tájékozódást remélünk találni.

Pénzviszonyaink háborús változásának jellemző kifejezése, hogy nemzeti vagyonunk csökkent a háborús gazdálkodással, viszont pénzutasványaink mennyisége lényegesen nőtt; bankjegyeink a háború négy évében (2130 millióról 24 milliárdra) 1073⁰/₀-kal szaporodtak, miközben aranytartalékuk is csökkent (1238 millióról 265 millióra) 79⁰/₀-kal, úgy, hogy az 58⁰/₀-os aranyfedezet 1⁰/₀-os fedezetre zsugorodott. A bankjegyforgalom azóta tovább növekedett, úgyhogy már októberben a 27 milliárdot is meghaladta, ami 1168⁰/₀-os emelkedés, a pénztári jegyekkel pedig meghaladta a 30 milliárdot is, ami 1309⁰/₀-os emelkedés s az aranyfedezetet még 1⁰/₀ alá is szoritja. Az aranyon kívül a bankjegyek fedezésére szolgált 60 millió korona értékű külföldre szóló aranyváltó és 291 millió ezüstforint, az első tehát 3⁰/₀-kal, a második pedig 14⁰/₀-kal fedezte bankjegyeinket, amennyiben az ezüstpénzt teljes értékben számítjuk, ami nyilván helytelen. Ezekből a 1917. év végén, a 60 millió aranyváltó és 56·5 millió ezüst állott rendelkezésre, ami azonban csak 0·4⁰/₀ fedezetet nyújthatna az október végei bankjegyforgalmunknak.

A pénzmennyiség változását hozzávetően a következőkben határoz-

hatnók meg. A háború előtt 250 millió korona aranypénz volt forgalomban; 30 millió korona ezüst, 2130 millió korona bankjegy, 450 millió korona váltópénz. Az összes pénznemek együttes névértéke tehát 2860 millió koronára tehető. Ennek valóságos értéke ellenben kisebb az ezüstenél, a bankjegyeknél s a váltópénznél. Ha az ezüstöt teljes értékben számiljuk, az arany, ezüst és a bankjegyek (ércztartalékuk) együttes értéke $(250 + 30 + 1590)$ 1870 millió korona, a mit a váltópénz valóságos értékének hozzászámításával mintegy 2 milliárdra egészíthetünk ki. Pénzünk utalványértéke tehát 860 millió, kerekszámban 1 milliárd koronára tehető a háború előtt.

Mi ezzel szemben ma*) a helyzet? Az arany- és ezüstpénz, az ezüst-váltópénz is eltűnt a forgalomból, az arany túlnyomó része el is vészett a magyar közgazdaság részére. A bronz- és nikkelpénz is részben eltűnt, részben kivonatott a forgalomból s a helyébe került vaspénz ércértéke nyilván kisebb. A forgalomban hagyott és újonnan kibocsátott pénznemek névértékét a következőkép becsülhetnők fel: a bankjegymennyiség 28 milliárd korona (a pénztári jegy 3 milliárd korona), az ezüst- és váltópénz együttes névértéke lényegesen csökkent, az ezüstpénzek részbeni kivonása folytán hozzávetőleg 400 millió koronára, az aranypénzt figyelmen kívül kell hagynunk, úgyhogy a ma forgalomban tartott pénz $28\frac{1}{2}$ milliárd korona névértékre becsülhető. A bankjegyek és pénztári jegyek valóságos értéke ellenben, ha a kivonult ezüstöt is teljes értékben és mértékben felszámítjuk, az együttes arany- és ezüstfedezet $(265 + 60 + 56.5)$ kerekszámban 400 millió korona, mihez a váltópénz anyagértékét, figyelemmel a más anyagra, de figyelem nélkül az anyaga mai piaczi árára, 200 millió koronával számítva hozzá pénzeink mai valóságos értékét, együtt 600 millió koronával számíthatnók fel. Mai pénzeink utalványértéke tehát $(28.5 - 0.6)$ kereken 28 milliárdra volna tehető. Bevezető elméleti fejtegetéseinkhez képest, ha az aktív nemzeti vagyon háborús változását figyelmen kívül hagyjuk, ennek a 28 milliárdnyi utalványnévértéknek valóságos utalványértéke a háború előtti 1 milliárd korona. A békebeli 1 milliárd korona utalványérték tehát az akkori 1 milliárdnyi pénzutasalvány között való *megoszlása* helyett 28 milliárdnyi pénzutasalvány között oszlik meg, de utalványértéke változatlanul az aktív nemzeti gazdasággal egyenlő. Pénzünk névértékváltozása u. n. értékcsökkenése e szerint 96% s az alábbiak szerint pénzfeleslegnek tekintendő mennyiség 27 milliárd. Azonnal szembevetendő azonban e fejtegetésünk közben, hogy gyakorlati esetek vizsgálatánál az a szempont is figyelembeveendő, hogy vajjon a pénzmennyiség és pénzérték, vagyis az ércz és valóságos utalványérték viszonya a pénzmennyiséghez csak

*) 1918. október végén.

annak kérdése-e, hogy a pénzérték mennyi pénzeszköz között oszolja meg és maga a pénzérték nem lehet-e változásnak alávetve. Ha a volt monarchia békevagyonát Fellner számításaihoz képest 126 milliárd koronára becsüljük, az erre szóló 1 milliárd korona úgy tűnhetik fel, mint valóságos értékében is növelhető mennyiség. Más irányban az ércpénzforgalom növekedése járhat az utalványértékek szükségletének csökkenésével. Azt kell mondanunk, hogy egy meghatározott gazdasági forgalmat kifejtő ország pénzsükséglete, melyre a forgalom lebonyolításához szüksége van, a pénzeszközök számát és megoszlását tekintve is a forgalom normális alakulásának idején bizonyos ideig állandó. Az egyes országok viszonyaihoz képest a nemzeti gazdaságra (tehát nem az ércz-tartalékra) szóló utalványok összértéke és megosztása különböző s minél kisebb az összérték, annál gazdagabb az ország. Az egyes országok gazdasága vagy szegénysége rohamos és nagy változásnak alávetve nincs. Mivel ez hosszabb időn keresztül állandó tényezőnek tekinthető (a háborúval járó forradalmi változások kivételek) a reá vonatkozatható utalványok összértéke is állandó. Amely országban az összérték ennél kisebb, az különös gazdagság jele, mert az ércz-tartalékban felhalmozott érték hosszú évtizedek munkájának vagy erejének gyümölcse. A pénz-utalványok normális összértéke ellenben, tartalékbőség nélkül, a nemzeti gazdaság lényeges változásáig észrevehetetlenül változó, tehát állandónak nevezhető. A mi gyakrabban változik, az csakis ez érték megoszlása a pénzutalványok számához képest.

Az ércz-tartaléknak azonban nincs meg feltétlenül a szerepe csupán azzal, hogy a tartalék megvan. A tartaléknak aktívnak kell lennie. Ehhez képest különböző a szerepe ahhoz képest, hogy az érczfedezetben mekkora az arany aránya, mert mint ma már közel egyedül nemzetközi pénznek, csak az arany van feltétlen fedezeti értéke. Minél nagyobb egy ország nemzetközi forgalma, annál aktívabb a nemzetközi pénz szerepe. Viszont szerepe csak akkor valóságos, ha az utalványokért beváltható. Ahol tehát beváltási tilalom volna, ott nem volna hatása akármilyen nagy érczkészletnek sem. Ahol pedig, mint eddig minálunk, csak éppen beváltási kötelezettség nincs, ott valóságos szerepe csak részleges (több esetre fenntartva általános, esetenként részleges).

Ha ezek után arra a kérdésre akarunk felelni, hogy pénzmennyiségünk emelkedése, sui generis értékesése mellett mily viszonyban van nemzetgazdaságunkkal, a következőket állapítjuk meg. Nemzeti gazdaságunk értéke csökkent a háború alatt. A halandóság itthon is megtizedelte az embereket, a fronton pedig megtizedelte a munkaerő legjavát. A nélkülözések itthon és a fronton egyaránt csökkentették a munkaképességet. A rokkantak nagy száma csak fogyasztóként vehető.

számításba. Emellett a legjobb munkaerők és az egész nemzeti gazdaság éveken át a legimproaktívabb munkára volt beállítva a háború alatt. A produktív munka erői, gépek, anyagok is kellő gondozás és pótlás nélkül elhasználódtak, készletek kifogytak. A cselekvő és szenvedő helyzetben elpusztított értékeken felül a megmaradtaknak újra a békegazdaságba való visszavezetése is értékvesztésekkel fog járni, a mint a forradalmi mozgalmak is nyilván jelentékeny károkat okoztak. A nemzetközi munkamegosztás szétvágása folytán sok költséges termelés is folyt. Használt értékek becse is esni fog, ha a háborús szükség megszűnik és a pótszerek helyébe a pótoltak léphetnek. A nemzeti gazdaság ezen esése világos kifejezését találja a piacz ellátatlanságában, a forgalom esésében.

Az aktív nemzeti gazdaság ezen esése bizonyára időleges, mert a gazdaság alapja, a nemzeti tőkevagyon minden neme nem esett oly mértékben, mint ahogy munkája és ezzel kifejezésrejutása megakadt, illetve pusztán tevékenységbe, terméketlen „munkába“ terelődött. De ezen időlegesség daczára is csökkent az az értékalap, melynek arányában a nemzeti gazdaság arányában a pénzmennyiség összes utalványértéke és megosztásának nagysága megállapítást nyerhet. Ennek daczára azonban növekedett a pénzutasalványok száma. A háború kitörését követő válság óta az értékutasalványokba vetett bizalom olyan mértékben csökkent, hogy a váltók jórészen kimaradtak a forgalomból s helyüket is a nagyobb forgalomképességű pénzutasalványok foglalták el. Ezzel azonban a pénzforgalom sebessége nőtt, mi a pénzszükséglet mennyiségét csökkentette is. A nemzetközi értékutasalványok, a nemzetközi pénz viszont azért vészett ki a forgalomból, mert kínálata szűnt meg. Tehát a pénzutasalványoknak, a váltó elfogadásának s a pénz felajánlásának híján ezek helyét is el kellett foglalnia. A pénzutasalványok számának növekedése csak ennyiben volt szükség.

A szaporodás azonban lényegesen nagyobb. Ennek csak magyarázatát, de nem mentségét, csak kényszerűségét, de nem szükségét tudjuk megtalálni. A háború kitörésével az állam hirtelen, nagy szükséglettel, kereslettel lépett fel a piaczon, melynek fedezésére csereárú nem állott rendelkezésére. A háborús pánik hatása alatt is irreálisak lettek az árak, de a hirtelen nagy szükséglet feltűnésének is csak az lehetett a hatása, hogy az árak a keresett árúban hirtelen nagy ugrást tettek felfelé, mert egyidejűleg új, nagy kínálat is a piaczon fel nem léphetett. Kölcsön felvételével nem lehetett operálni, mert hirtelen pénzfeleslegék nem állhattak rendelkezésre, ugyanígy adók kivetése is csak a pánikot növelhette volna, de szerény eredménnyel járt volna. A bankjegyeknek az első félévben beállott 150%-os szaporodása tehát a forgalom meg-

változott szükségletével indokolt volt. Helyes politika azonban ezután arra törekedni volna, hogy a piacra kivetett ott felesleges bankjegymennyiséget kölcsönökkel és adókkal bevonta volna. De ez sem volt egészben lehetséges. A piacra kivetett pénzutasítványoknak az volt a feladatuk, hogy a béke gazdaságának a háború gazdaságába való átmenetéhez eszközül szolgáljanak. A mennyiben ez az első öt háborús hónapban meg nem történt *és túlnyomóan megtörtént*, a bankjegytöbbletnek megvolt a maga gazdasági szerepe. Ezen túl azonban a piacra vetett bankjegymennyiség fölösleg volt, mely a maga elértéktelenedésének tudatában áruvásárlásra vetette magát és áruhalmozásra, melytől gazdája csak úgy volt hajlandó megválni, ha olyan árat kap, mely az ajánlott pénzösszeg mennyiségével kárpótolhat a pénzdarabok fokozatos elértéktelenedéséért. A kormánynak nem lett volna szabad a bankópréssel dolgoznia csak azért, mert ez a legkisebb kamatterhet jelentette, mert ez következményeiben lényegesen növelte az államadósságok tőkét. A bankjegyinfláció tudata hajtotta fel a realizációs hajszán keresztül az árakat, a pénz, mely értéké és kamatozó tőkévé akart válni. Kölcsönökkel és adókkal s a hadiszállításokért fizetett áraknak mielőbbi és minél nagyobb leszorításával kellett volna a háborút viselni, ha másképp nem megy, olyan kényszerítés segítségével, a minő a hadsereg emberanyagszükségletét tudta biztosítani. A hatás csak pillanatnyi rázkódás lehetett volna, mert hamar rájött volna a gazdasági élet arra, hogy ez neki is hasznára van, mert *az értékeket stabilizálja*. Hogy ez meg nem történt és mind több papírpénz dült a társadalomba, a vásárlási düh annál nagyobb, az árak annál magasabbak, az árúk annál kevesebben lettek, sőt ezzel a fogyasztás is sokkal jobban nőtt, egész a pocsékolásig, dőzsölésig, mint kívánatos lett volna, mely valóságos értékeket pusztító hatásánál fogva *jóvátehetetlen* hiba volt. Ma már csak azt állapíthatjuk meg, hogy a kormányok tehetetlenek voltak, de mert még ma is tovább is folynak ezek a lehetetlen inflációfokozások, haladéktalanul közbe kell lépni és változtatni az állapotokon. Mert a forgalomnak távolról sincs szüksége arra a bankjegymennyiségre, mely kibocsátásra került, ez csak arra alkalmas, hogy zavarja és terhelje a gazdasági életet. A felesleges mennyiségű pénzutasítvány gazdasági szerep hiján csak válságot okozhat, melyet háborús viszonyok között, áruínség idején tartósan elviselni nem lehet *összeomlás nélkül*. A pénzutasítványok mennyiségét nem indokolhatja okozata, a magas árak, melyeket ép úgy kell és lehet mérsékelni, ahogy ez a pénzutasítványok mennyiségén is haladéktalanul és fokozatosan végrehajtandó. Úgyszintén nem indokolás, hanem külön hiba volt, hogy a megszállott ellenséges területek pénzszükségletét is a régi monarchia által garantált koronaértékutasítványok látták el.

A pénzutasványok árváltozása, értékcsökkenése világosan kifejezésre jut azon árúban, melyek értékét viszont a pénzen szokás mérni. Ez árúhoz való viszonyának különbözősége szerint különböző értékcsökkenést állapíthatunk. A nemzetközi forgalom megszűnése folytán és más országok pénzutasványainak különböző értékváltozásához és nemzetközi forgalombajutásához képest különböző pénzutasványainknak háborús értékcsökkenése. Egészen más azután a belföldi piacon, az árúk mennyiségének különböző csökkenéséhez, hatósági lefoglalásának, ármaximálásának különböző fokához és lehetőségéhez képest. Az arany és papírpénz értékarányát a szeptember végén kibocsátott vámrendelet 250:100 arányban állapította meg, ami szerint a papírpénz, tekintve a nemzetközi forgalom szünetelését, csak 60°/o-os értékesést szenvedett volna el a háború alatt. Az aranyak a belföldi piacon természetesen sokkal nagyobb az értékelkedése és pedig 570°/o, mihez képest a papírpénz értékcsökkenése 85°/o.

Pénzünk értékcsökkenése a külföldi pénzekhez képest a devizaárfolyamjegyzések szerint (október elejéről) a következő: A márkához képest 32°/o (Amsterdamban 38°/o, Zürichben 33°/o), svéd korona 64°/o, dán korona 59°/o, norvég korona 59°/o, hollandi forint 63°/o (Amsterdamban 64°/o), török font 39°/o, dollár 59°/o, font sterling 58°/o, svájci frank 63°/o (Amsterdamban 65°/o, Zürichben 62°/o), francia frank 57°/o, lira 50°/o, peseta 61°/o, leva 28°/o, lei 16°/o, tehát 16—65°/o között.

A belföldi piaci árakhoz képest (október elejéről) pénzünk értékcsökkenése elsőrendű szükségletet tevő iparcikkelnél 89°/o, élelmiszereknél 82°/o és pedig gabona 70°/o, liszt 71°/o, kenyér 83°/o, hús (élő) 87°/o, hús (levágott) 89°/o, zsír 86°/o, állati termékek 83°/o, főzelékfélék 75°/o, cukor 75°/o, földbirtok 80°/o, fa 74°/o, szén 87°/o, fém és fémárúk 81°/o, papír 85°/o, czérna és pamut 95°/o, harisnya 98°/o, ruha, szövet és selyem 96°/o, cipő 89°/o, tehát 70—98°/o között. Egy korona eszerint egyes árúkkal szemben csak két fillért ér.

Hogy ily nagyarányú változás tartósan nem állhat meg a nélkül, hogy vagy stabilizálódjék s így a pénzérték új rendezést nyerjen, vagy pénzcsődöt idézzen elő, vagy végül visszazoríttassék, nyilvánvaló. A stabilizálódás szintén egyik módja a rendezésnek, mert hiszen lehet a forgalom szükséglete a pénzeszközök szaporodása. Csak a pénzmennyiség folytonos változása, ingadozása az, ami nem lehet szükséglet soha. Azért nem lehet a közgazdaság biztosságának veszélyeztetése nélkül a pénzmennyiségek folytonos emelkedését egész a kényszerű devalvációig megoldásnak tekinteni. Az első megoldási kísérlet az, a mely a valuta kérdésén kívül sok kérdés valóságos megoldása is, nevezetesen a többtermelés. Az aktív nemzeti vagyon ugyanis csökkent a

háború alatt. A háború előtti életviszonyok visszaállítása érdekében esedékes azokat a feltételeket visszaszerezni, melyeket a háború vívása közben elvesztettünk. E feltételek visszaszerzése azonban igen nehéz munka lesz, mert nemcsak az évi termelés csökkent, de a tőkék, a termelő erők is megfogytak. A többtermelés tehát hosszú ideig nem lesz olyan eredménnyel járó sem, a minővel a háború előtti termelésünk dicsekedhetett; még akkor sem lesz olyan, ha sok extenzív eljárással fel is fogunk hagyni.

Ez a pénzvviszonyokra azzal a következménnyel jár, hogy az aktív nemzeti gazdaság értéke egyáltalán nem lehet képes ezután sem akkora pénzmennyiséget a háború előtti részértékben fedezni, amennyi ma forgalomban van. Mint az előző fejtegetéseinkkel és adatainkkal bizonyítani igyekeztünk, a forgalomban levő pénzmennyiség túlnyomó része felesleges, csak kormányzati hibából ered és súlyosan nyomja közgazdaságunkat kóros cselekvések felé. Azon kell hát lennünk mindenáron, minden erővel, hogy ezt a felesleges pénzmennyiséget kórosan görcsös szétburjánzásaiából kiragadjuk, a mesterséges áremelkedés mérséklésével felszabadítsuk és kivonjuk a forgalomból. Ismételten találkozunk a közvélemény előtt olyan hangokkal, hogy csak többtermelés kell, mert ha lesz sok árú, csökkenni fognak az árak s a mai gazdasági feszültség megszűnik. Ez ellen a leghatározottabban állást kell foglalnunk. A drágaságot ugyanis nem az árak magassága okozza, hanem aránytalansága. Az aránytalanság a többtermeléssel nem fog megszűnni, mert a többtermelés csak mérsékelt lehet. Az aránytalanságot az árúhiány csak súlyosabbá tette, de nem okozta. Az aránytalanság oka az volt, hogy a forgalomba igen nagy pénzmennyiség került, mely nemcsak a háborús termelés eltolódásai miatt, hanem már azért sem oszolhatott meg egyenletesen, mert békében, tehát már a kiinduláson is voltak aránytalanságok és pedig a termelés tényezőinek hatalmi viszonyaiban, mely annak, a ki tőkével dolgozott, kedvezett a munkaerejével dolgozóval szemben. Minél nagyobb felesleges pénz van forgalomban, annál aránytalanabb a megoszlása, mint jövedelemé, mert annál inkább távolodik attól a minimumtól, mely a pénzt tőke és munka között szükségszerűen megosztja. Minden pénztöbblet csak a tőkét erősíti, mert hozzá áramlik és minden pénztöbblet új munkamozgalmat kelt, hogy ez az arányt ismét igyekezzék helyreállítani. Az árúhiány csak érzékenyebbé tette ezt a különbséget, mert az utolsó falatról volt mindig szó. Mivel a háborút követő többtermelési igyekvések deczára is jó sokáig nem lesz árúbőség, olyan bőség pedig, hogy mindennek a pénzmennyiségtől független, a levegővel, vízzel egyértékű potom ára legyen, talán soha. Mert kevésbé lehetséges a közgazdasági élet hatalmi viszonyait megváltoztatni, mint a

hatalom túlzásainak lehetőségeit megakadályozni, ez utóbbihoz kell folyamodnunk és pedig úgy, hogy a forgalomban fölösleges pénzmennyiséget kivonjuk. Ezzel a társadalmi osztályok ellentéteit akkor is csökkentjük, ha a kivonás nem is történik vagyondézmával.

A másik külön ok a pénzmennyiség csökkentésére, hogy minél nagyobb a forgalomban levő pénzmennyiség s minél kevésbé indokolt a forgalom belső szükségeivel, annál gyakrabban, könnyebben és nagyobb arányokban eshetnek meg áringadozások, melyek, ha pénzünk állandó értékcsökkenését nem is jelentik, a gazdasági élet irrealitását okozzák, s nemzetközi érintkezéseinket megnehezítik. Nekünk pedig a háború után nagy szükségünk lesz a külföldre, mert hogy magunkból folytattuk a háborút, jobban kimerültünk, mint akik nagyobb külföldi támogatással harcoltak s így nagyobb pótlásra van szükségünk a világ nyersanyagpiacairól, gép- és árukészleteiből, mint amazoknak. Ehhez pedig szükségünk van jó hitelképességre a külföldön, mert árút adni cserébe nem fogunk tudni, hitelből leszünk kénytelenek fizetni, míg a többtermelés feltételeit megszereztük. Meg kell hát szereznünk a mind nagyobb hitelképesség feltételeit is.

A nemzeti gazdaság egészsége pénzviszonyaiban tükröződik vissza s így viszont mindaz, a mit a nemzeti gazdaság érdekében teszünk, a pénzviszonyokra is jótékonyan hat ki. Tehát a többtermelés, a nemzeti vagyonérték visszaállítása, sőt emelése, úgyszintén a tőkeerők, munkakerők kiméltése, a felesleges, tehát terhes és különösen a káros fogyasztások megszorítása a valutarendezésnek is programja. Az értékhelyreállítás és stabilizálás az értékutalványok rendezésének egyik oldala.

A másik oldala maga az értékutalványok kérdése. A felesleges pénzmennyiség bevonása három módon történik, nevezetesen kölcsön, adó vagy konverzió útján. Mindhárom valutarendezést jelent, melylyel szemben áll a valutacsőd, a devalváció. Mivel a devalváció, a pénzmennyiség teljes elértéktelenedése ugyanúgy igazságtalanságokkal, aránytalanságokkal járna, mint a pénzfelesleg kibocsátása járt s a pénzmennyiség megváltozott és folyton változó eloszlása miatt sem régi aránytalanságokat megszüntetni, sem újabb aránytalanságokat jóvátenni nem képes, eleve ki kell rekesztenünk a lehetőségek közül. Sem a pénzmennyiségek folytonos szaporításával ad absurdum, sem a fizetésektelenség azonnali bejelentésével nem lehet elfogadni.

A valutarendezés megoldási módjainál figyelemmel kell lennünk arra, hogy az államadósságok rendezését összekapcsoljuk-e a valutarendezéssel, vagy külön-külön véljük-e megoldani. Vannak közöttük feltétlen összefüggések. Az egyik, hogy az állam adósságainak egy részét (közel negyed részét) a papírpénzek bankjegyszerű kibocsátásával a jegybanknál csinálta. Egy másik, hogy az államadósságok nemcsak a nem-

zetvagyon álló terhei, nemcsak a nemzeti jövedelem kamatkötelezettségei, hanem ezzel a pénzürtékutalványok utalt értékeinek terhei is, és a további államhitel, tehát esetleges valutakölcsönök akadályai is. Végül a megoldások érintik egymást, mert az államadóssági kötvény is értékutalvány, melynek kamata pénzben jár, minden változása pénzeszközök segítségével történik, a valutarendezéssel járó ármaximálásoknak pedig az államadóssági kötvényekre is ki kell hatniok. A két nagy kérdésnek teljes egybekapcsolása azonban nem feltétlenül szükséges.

Az egykori monarchia államadósságai október végével kerekszámban 120 milliárdra becsülhetők, melyből nemzeti kölcsönre 51 milliárd, pénztári jegyekre 3 milliárd, jegybankkölcsönre 28 milliárd, egyéb bankkölcsönre 13 milliárd és német kölcsönre 4 milliárd volna számítható, melyből *a)* 16, *b)* és *c)* 10, *f)* és *e)* 8 milliárd, együtt 34 milliárd Magyarország terhe. E 100 milliárdhoz számítandó 20 milliárd békeadósság, melyből 8 milliárd magyar. Ez összegek békeértéke az előbb kiszámított értékcsökkenési százalékokhoz képest (96, 60, 85, 16—65, 70—98) lényegesen kisebb, úgy hogyha a hivatalos vámértékarányt (60⁰/o) vesszük alapul, csak 48 milliárd, a bankjegyértékarányhoz képest (96⁰/o) pedig csak 4·8 milliárd békeértékű államadósságot kapnánk. A bőséges papirpénzkibocsátással estek ugyan értékükben a régebbi adósságok, de annál nagyobbak lettek az újabbak. Értékük azonban tisztára papirpénzürték s így annak minden szabályozó változásával, általános ármaximálásokkal ezek értékét is változtatni kell. Az egykori monarchia 126 milliárdos békevagyonához képest, mely csökkent ugyan, de nem lényegesen s ehhez arányosítva kereken 120 milliárdnak vehetjük, e 120 milliárdhoz képest tehát 40⁰/o volna az államadósság terhe. De viszont a nemzeti és bankkölcsönök javarésze háborús megtakarítás, a kibocsátott bankjegyek pedig nemzeti tulajdonok, ezek tehát a névleges értéknek 60⁰/o-kal a valóságos érték felé való csökkentése után is le-számítandók bizonyos százalékig (egészben 96⁰/o-ig) az államadóssági teherből, mert különben a nemzeti vagyonhoz is hozzá volnának számítandók.

A tervezett s úgy államadósságot törlesztő mint valutarendező eszköznek szánt nagy vagyonadó fenti számaink után 4—40⁰/o-ra volna kirovandó, hogy feladatát teljesen megoldja. Ehhez 120 milliárd utalványértékű pénzre volna szükség, mely a nemzeti kölcsönök 51 milliárdnyi kötvényeinek segítségével kb. rendelkezésre állana. Mint ugyanis kiszámítottuk, a forgalomban levő felesleges pénzmennyiség október végével 27, a pénztári jegyekkel pedig 30 milliárd korona, tehát mintegy 81 milliárd korona értékutalvány állana rendelkezésre. Ha ezekhez még hozzászámítjuk a békebeli államadóssági kötvényeket is, 20 milliárdot,

közel a teljes mennyiség, 100 milliárd rendelkezésünkre áll. A vagyonadónak a devalvációval szemben az volna most már a feladata, hogy ezeket az értékutalványokat, melyek valamennyije felesleges a forgalomban, úgy vonja ki onnan, hogy mindenki egyenlően viselje a terheket, melyek így csak látszólagosak lesznek, a mennyiségi csökkenéssel párhuzamosan minőségi emelkedést jelentők, egyenlőtlen megosztás esetén ellenben ugyanazt érné el, mint a devalváció, aránytalan megterhelést. Az egyik feladat tehát, hogy mindenki fizesse az adót teherviselő képessége és ne vagyonának neme szerint, viszont azonban az adó csak államadóssági kölcsönkötvényben vagy papirpénzben legyen fizethető. Ilykép azok, a kik adójukat ezekkel fizetni nem tudják, ezek megszerzésére fognak törekedni. Ha pedig e vagyonadóval az egész bankjegymennyiség és az összes államadóssági kötvények bevonandók volnának, kimondható, hogy a bevonásba nem kerülő papirpénz és államkötvény értékét veszti. Az adófizetésre kötelezett esetleg nem tud adófizetési eszközt szerezni, vagy csak olyan feltételek mellett, melyeket vállalni nem hajlandó. Ez esetben a reá kirótt adóteher fejében tartozik vagyona egy részéről az állam javára lemondani.

Ennek a megoldásnak előnye az volna, hogy úgy a papirpénz-inflációt, mint az államadóssági terhet egészben és egyszerre megszüntetné. De sok hátrány volna kapcsolatos vele. Először az árak hirtelen és lényeges csökkentése, igen alacsony ármaximálás nélkül elviselhetetlen drágaságot okozna. Másodszor a reális vagyonok tulajdonosait, tőkevagyonok szakavatott termelőit arra kényszeríthetné, hogy vagy az államnak, vagy a papirpénzt vagy államkötvényt kínálónak adja el tőkevagyonát egy, az egész kára nélkül ki nem választható részét csak azért, hogy vagyonadóját megfizethesse. Ez tehát feltétlenül megkivánná oly rendelkezést, hogy az államkötvények és papirpénz csak meghatározott feltételek mellett *a reájuk eső vagyonadó levonásával* adhatók el s ezek fejében a tőkevagyonokból nem tőkerészt, hanem csakis évi járadékot igényelhetnek, a mint az államot is csak ily járadék-részesedés illetheti meg, mely azonban később meghatározott feltételek szerint egészen megváltható is lehessen. A papirpénznek és államkötvénynek azonban a vagyonadóval egyidejűleg feltétlenül ki kell kerülnie a forgalomból, tehát amely bevonásra nem kerül, értékét veszítse. Csak a külföldön levő s a vagyonadó időpontja előtt nemzetközi szerződésekkel megállapítandó mennyiségű államkötvényekre és papirpénzekre lehetne könnyítést szabni. Nehogy azonban a hirtelen árleszorítás és az értékutalványok hatálytalanná tétele pánikot keltsen, nem egyszeri, hanem meghatározott időközökben ismétlődő sorozatos vagyonadó látszanék ajánlatosnak. Ugyanezzel kapcsolatban sorozatos,

csökkenő irányzatú, általános ármaximálisra volna szükség és pedig úgy, hogy a pontosan megállapítható békeárak tekintetnénk alapáraknak és ezeknek *százalékos* pontossággal megállapított, általánosan egyenlő többszöröse határozná meg az árnívót minden újabb vagyonadóval. A vagyonadó alapjának meghatározásánál két szociális szempont volna figyelembeveendő, a vérlázító háborús vagyonok súlyosabb számbavétele s birtokkiszajátítás keresztülvitele állami parcellázás céljaira. A vagyonadó keresztülvitelére az állam pénzügyi szervezetén kívül csakis a Pénzügyi Központ lehetne hivatott.

Valutáris szempontból külön kikötés lehetne *Navratil* Ákos javaslatához képest, hogy még *aranyban is* lehessen a vagyonadót fizetni, az ércpénzeket pedig papírpénzre cserélve bevonni. Tekintettel most már arra, hogy a birtokpolitikai és valutapolitikai (arany) külön határozmány folytán és tekintettel arra, hogy ellenőrzési szempontból és állampolitikai okokból nemcsak a felesleges, hanem minden papírpénz bevonandó volna, csak akkor folyhatna be minden papírpénz és államkötvény, ha az adóeredmény a szükségelnél, az államadósságok összegénél esetleg magasabb is volna, vagy erre kellene magunkat elszánnunk, vagy arra, hogy egyidejűleg, vagy utolsó alkalomra még egy állami kölcsönt is igénybevennénk beruházási célokra. Utalnunk kell azonban arra, hogy a sorozatos vagyonadóval elértéktelenedik azon határozmány, mely az adófizetési eszközök későbbi értékvesztésével fenyegethetne. Szükség lehetne tehát arra, hogy már tekintettel az ármaximálásokra is, a bevonásra még nem kerülő és a tulajdonos általános adózóképeségétől függetlenül is adó alá vonandó papírpénz és államkötvény lebélyegeztessék, vagy pedig minden egyes vagyonadó alkalmával kisebb névértékű, de az általános ármaximálás folytán változatlan belső értékű új papírpénzre és államkötvényre konvertáltassék.

Azok a megszorítások, miket a vagyonadóval szemben tettem, bele-vonták a megoldásba a kölcsönt és konverziót is. A vagyonadót magában tehát nem tarthatom elegendőnek. Ugyanigy viszont a kölcsönmegoldást sem tartanám elegendőnek, mert csak úgy volna eredményes, ha megismételt kényszerkölcsön volna, de ez a közgazdaságot megzavarná anélkül, hogy az államadósságok kérdését megoldhatná. Csak enyhítést hozhatna ezirányban, a minek sokkal lényegesebbnek kellene lennie, mint kölcsönnel lehetséges, hogy számbajöjjön. Ugyanigy nem oldaná meg az államadósságok kérdését egyedül a pénz konverziója. Már pedig itt két súlyos kérdés megoldása esedékes, melyek megoldása külön két hatalmas rázkódás, kívánatos tehát, hogy ez csak egy rázkódás legyen. Most, a monarchia felbomlása után nyilván nemcsak a közgazdasági élet sürgős, erélyes regenerációja, hanem a politikailag a békekongresszuson

likvidált monarchia gazdasági likvidációjának szüksége is utal arra, hogy a régi közös kötelezettségek gyorsan rendeztessenek és pedig vagy felosztassanak az új államok közt, vagy egyszerre és végleg kiegyenlítettessenek. A felosztás igen nagy feladat lesz, mert hiszen a monarchia feloszlásából nemcsak önálló államok emelkednek ki történelmi keretek minden respektálása nélkül, hanem egyes részek más államhoz csatlakoznak, mint az olasz, délszáv, német, ukrán és lengyel részek. A felosztás igen körülményes lesz, szeretném mondani, lenne, mert az a meggyőződésem, hogy a régi kötelezettségek rendezésére az egykori monarchia részeinek továbbra is, ha csak átmenetileg és csak ez ügyben, együtt kell maradniok, ezek a kérdések együtt oldandók meg, természetesen független semleges vezetés alatt és az egyes országrészek sajátosságainak teljes figyelembevételével. Az általános alapelvek tehát együtt állapítandók meg, a különös eltérések együtt hagyandók jóvá, melyben a semleges vezetők döntőbírói szerep jutna. A megállapított határozmányok pontos keresztülvitelét ugyancsak a semleges fél államának kiküldöttei ellenőriznék, de csak az ezzel szorosan kapcsolatos kérdésekbe avatkozhatnának be s ezen kérdések rendezése után minden szerepük megszűnne.

Javaslatomat ezek alapján a következőkben foglalhatnám össze. Nemzetközi bizottság alakítandó semleges (angol vagy francia) vezetés alatt a monarchia pénzügyi likvidációjára Közös általános alapelvek állapítandók meg. Mintegy háromszori vagyoadó általános (0/0-os) ármaximálással, átlagban 5—5⁰/0 adókulcsal (de progresszív adókulcsal), a mi együtt 15⁰/0, az arany áremelkedésének megfelelő. Az adó aranynyal, földdel, hadikölcsönkötvénnyel, bankjeggyel, pénztári jeggyel és a békeidőkből származó osztrák és magyar államadóssági kötvényekkel fizethető, vagy köteles az illető adóalany állandó járadék fizetésére, mely ellenében a járadékot élvező új állam ugyanily járadékka' járó államkötvényt bocsát ki. Az államadósságok fizetésére a társított új államok részéről azonban elsősorban azok a vagyonok használandók fel, melyek a monarchia közös tulajdonában voltak, így elsősorban a külképviselet és hadviselés vagyona. A közös jegybank szintén bevonható volna ide, de ezt külön komplikálják a bank részvényesei. A közös vagyonokból, azok értékesítéséből elsősorban is a külföldi hitelezők volnának kielégítendőek, a kiknek követeléseit államuknak kellene előzetesen pontosan megállapítaniok s a követelést nem az egyes külföldiek, hanem csakis államuk érvényesíthetné. Közben persze, mindezen műveletektől függetlenül az egyes új államok nyersanyagkölcönöket vehetnének fel külön, kibocsáthatnák a maguk új pénzét, mely később egyedül volna a forgalom lebonyolítására hivatva.

Ha azonban a monarchia kötelezettségei hosszadalmas, nehéz tárgyalás árán felosztatnának, ez az egyéb javaslatokat nem érintené, a megoldás csak azzal válnék komplikáltabbá, hogy az elzárkózást azonnal teljessé kellene tennünk papírpénzeink kötelező azonnali lebélyegzésével, a magyar papírpénz kibocsátásával s a csupán Magyarországtól elváló részekkel (Horvátországgal) való sürgős osztozkodással, miután mi remélhetőleg nem kerülünk oly mértékű osztlás állapotába, mint Ausztria, viszont Ausztriától el tudjuk választani magunkat pénzügyekben visszamenőleg is, hosszabb tárgyalások nélkül. A megoldás azonban nekünk sem volna annyira egyszerű, mintha a közös kötelezettségek rendezéséig és csak ennyiben együtt maradnánk. A gazdaságosság elvének méltánylásával és bizva a semleges vezetésben, azért inkább csillapitanók a honfiúi érzékenységet, semminthogy az állami függetlenség túlzott imádatában a pénzügyi átmenetet nehezebbé, zavarosabbá s ezzel igazságtalanabbá akarnók tenni.

1918. november hó.

Neubauer Gyula